

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 4

Дніпро УДУНТ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ
І ТЕХНОЛОГІЙ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС
ТЕХНОЛОГІЙ»

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 4

Дніпро УДУНТ 2022

Рекомендовано Вченою радою Українського державного університету науки і технологій: протокол № 2 від 31.10.2022.

В 90 Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД): зб. наук. праць. Вип. 4 / ред. кол.: О. В. Михайлюк (голова ред. кол.) та ін. – Д.: УДУНТ, 2022. – 94 с.

Досліджено питання документознавства, інформаційної діяльності та керування персоналом підприємства в історико-культурному та соціально-комунікативному контекстах, вивчено роботу архівних, бібліотечних, інформаційних тощо установ. Збірник побудовано на матеріалах роботи кафедр гуманітарного та суспільного профілю ННІ «ІПБТ» УДУНТ та інших споріднених ЗВО.

Для документознавців-фахівців, викладачів вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, аспірантів та студентів-документознавців.

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. **О. В. Михайлюк**

(голова редакційної колегії),

канд. тех. наук **О. В. Іващенко**

канд. філол. наук, доц. **К. А. Прокоф'єва**

(заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар),

канд. пед. наук **О. М. Решетілова**

канд. іст. наук, доц. **С. В. Савченко**

Рецензенти:

д-р наук з держ. упр., доц. **Т. М. Тарасенко**

(доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка»),

д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс**

(завідувач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ)

ЗМІСТ

СТАТТІ

О. П. Лучанінова

**СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
ПОШИРЕННЯ МОДЕРНИХ ЗНАНЬ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ
ОРІЄНТИРІВ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА5**

О. М. Решетілова

**СУЧАСНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ ІНФОРМАТИВНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ9**

І. О. Петрова

**ДЕРЖАВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ПАПЕРОВОГО
ЧИ ЦИФРОВОГО ФОРМАТІВ15**

М. К. Голодюк, Н. О. Сердечна, А. В. Середа

**ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ТА КОНТРАКТ У РІЧИЩІ СУЧАСНИХ
НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ18**

Н. Г. Мосюкова

**РИМО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В УМОВАХ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ СРСР У 20-ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ25**

С. В. Савченко, В. К. Виноградова, М. В. Мартиненко

**ІМПЕРСЬКА КАНЦЕЛЯРІЯ ЯК «УТІЛЕННЯ ЛОГОСУ» ТА ЇЇ ТЕМНИЙ
ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ: шкіц до документознавчих студій32**

О. В. Михайлюк, К. А. Прокоф'єва

**ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ДОКОМП'ЮТЕРНОЇ ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ЯКОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ОЗНАК
СТУДЕНТАМИ ФАХУ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА СПРАВА» (ОПП «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»)38**

А. О. Анищенко, О. М. Бородіна, Т. Л. Дулеба

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В ОБМІНІ
ІНФОРМАЦІЄЮ45**

А. В. Савич

**ИНФОРМАЦИОННОЕМОСТЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО
ПРОСТРАНСТВА В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД51**

23. Рубльова Н. Ліквідація в Україні ієрархії Римо-Католицької Церкви (1917–1937 рр.): [Електронний ресурс]. Режим доступу: ssu.kmu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42144 (дата звернення: 09.04.2018).
24. Рубльова Н. Невідома ділянка «антирелігійного фронту»: боротьба владних структур УСРР проти римсько-католицької церкви, 1920-і роки // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 1998. №1-2. С. 228-243.
25. Рубльова Н. Передмова / В кн. Влада і Костьол в радянській Україні, 1919-1937 рр.: Римо-Католицька Церква під репресивним тиском тоталітаризму // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 2003. №2 (21). С. 17-48.
26. Стронський Г. Приречена на мовчання. Римо-Католицька Церква в Україні в 20-30-і рр. // Людина і світ. 1994. №3-4. С. 17-20.
27. Федоренко П. Політика більшовицької влади щодо Римо-Католицької Церкви у I половині 1920-х років (на прикладі Житомирської дієцезії) // Польські студії №2-3: II та III конкурси ім. Єжи Гедройця. К., 2010. №22. С. 123-140.
28. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 5. Оп. 2. Спр. 213.
29. ЦДАВО. Ф. 24. Оп. 14. Спр. 472.
30. Шитюк М. М. Римо-Католицька Церква в Україні в першій половині ХХ століття: [Електронний ресурс]. Режим доступу: mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/181.pdf (дата звернення: 14.01.2018).
31. Dzwonkowski R. Losy duchowienstwa katolickiego w ZSSR 1917–1939. Martyrologum. Lublin, 1998. – 664 s.
32. Sula D. Kosciol katolicki na Ukrainie w latach 1921–1939: [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://doport.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/10470/09_Shula_Dorota_Kosciol.pdf?sequence=25&isAllowed=y (дата звернення: 21.02.2020). Назва з екрану.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком С.В.

УДК 35.073.515:346.232(477-25)+002.7

С. В. Савченко, В. К. Виноградова, М. В. Мартиненко
(Дніпро)

**ІМПЕРСЬКА КАНЦЕЛЯРІЯ ЯК «УТІЛЕННЯ ЛОГОСУ»
ТА ЇЇ ТЕМНИЙ ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ:
шкіц до документознавчих студій**

Аналізується Генеральний Регламент, який чітко класифікує весь бюрократично-канцелярський простір свого часу, з метою підпорядкувати його «основам Розуму».

Ключові слова: Генеральний Регламент, канцелярія, мережа канцелярій, канцелярська діяльність, діловодство, історія документознавства.

The General Regulation is analyzed, which clearly classifies the entire bureaucratic-office space of its time, with the aim of subordinating it to the "foundations of Reason".

Key words: General Regulations, office, network of offices, office activity, record keeping, history of document studies.

XVIII століття у Європі було століттям перемоги механістичного світогляду. Абстрактна математика, вступивши в союз із фізикою, перетворилася на експериментальну механіку. Відкривалася можливість не просто пізнавати світ, а втілювати його ідеальні моделі у реальність [3, с.24-49]. Всесвіт уявлявся в образі велетенського механічного годинника, що складається з безлічі шестерень. Під впливом цієї механістичної гармонії формується ідея Російської імперії та артикулюються засади імперського законодавства. Відтепер єдиним джерелом права проголошується державний вінценосний законодавець – вершина імперської піраміди, що символічно співвідноситься із законодавцем Всесвіту [12, с.127-151].

У цьому ж дусі приймається і Генеральний Регламент, який чітко класифікує весь бюрократично-канцелярський простір з метою підпорядкувати його «основам Розуму» [4, с.108]. Ідеальна Канцелярія бачилася віддзеркаленням ідеального механістичного Універсуму. Відповідно до уявлень укладача Генерального Регламенту, мережа канцелярій мала покрити всю імперську екумену: від столиці до останньої волості. Всебічна експансія Канцелярії розглядалася як «фізичне розширення» [8] освіченого Самодержця, як форма поширення цивілізації, тому в перспективі в межах імперії не повинно залишатися «некосмізованих» ділянок. Таким чином, Канцелярія в імперії від самого початку була не просто місцем систематизованого документообігу. За словами М.П. Ілюшенко, «діловодство поступово перетворилося з технічного елемента управління на засіб впливу на нього» [5, с.44-45]. На те, що Канцелярія давно вже не обмежується роботою з паперами, звернув увагу імператор Олександр II. Його обурило те, що «державна канцелярія вийшла зі своєї ролі та привласнила собі значення та становище, що їй не належало» [5, с.44]. Звідси – величезне значення секретарів, наділених далеко не секретарськими повноваженнями, а також невідповідність між номіналами чиновницьких рангів та реальними функціями чиновників [13, с.75-80].

Не можна сказати, що ідея цивілізуючої імперської Канцелярії виявилася зовсім невдалою, щонайменше вдалося створювати видимість розумності та впорядкованості, імітувати сенс і значення, іноді за їх повної відсутності. Ворогом ідеалу став «людський чинник»: лінь, злодійство, хабарництво, неформальні корупційні зв'язки, звичка до колишніх приказних порядків, пияцтво, безвідповідальність. Як зазначив Ю.М. Лотман, «...заплутаність законів і загальний дух державного свавілля, що найяскравіше проявився у чиновницькій службі, призвели до того, що російська культура XVIII – початку XIX століття практично не створила образів неупередженого судді, справедливого адміністратора, безкорисливого захисника слабких та пригноблених. Чиновник асоціювався з гачкотвором і хабарником» [6]. На думку В.О. Ключевського, Канцелярія середини XIX століття справляла враження некерованого хаосу: «Цей безперервний паперовий потік, що лився з центру в губернії, наповнював місцеві установи, забирав у них будь-яку можливість обговорювати справи; всі поспішали очищати їх: не виконати справу, а “очистити” папір – ось що стало завданням місцевої адміністрації. Усі цілі соціального порядку звелися до чистого змісту писаного аркуша паперу...» [7]. Імперська Канцелярія не зазнала істотних змін аж до 1917 року, навіть незважаючи на технологічну модернізацію (винахід телефону та телеграфу, копіювальних апаратів та гумових штемпелів), що багаторазово прискорило процес передачі інформації.

Імена Ф. Русанова, В. Вельдбрехта, М. Варадінова зазвичай згадуються у зв'язку з першими спробами наукової саморефлексії галузі знань, що зароджувалася і яку майже за століття назвуть документознавством. В основному авторські пошуки були пов'язані зі спробою покращити діловодство, що здавалося надзвичайно громіздким, хаотичним та нерационально влаштованим. Ніхто з названих авторів не був академічним ученим у сучасному сенсі. Так Ф. Русанов у своєму «Канцелярському самовчителі» (М., 1838) зазначав, що його скромним завданням є лише підготовка «порядних діловодів», бо молоді «служителі канцелярії» засвоюють діловодство виключно з практичного досвіду. Старші колеги не бажають ділитися з молодими своїми знаннями, щоб ті не перевершили їх у кар'єрному зростанні [11, с.5-9].

В. Вельдбрехт вважав, що його робота – лише «засіб підкорити логічним засадам» канцелярську діяльність. За його словами, сфера діловодства «вражала

того, хто знайомився з нею, вже однією своєю масою». Розширення Канцелярії за межі власне діловодства та входження секретарів «у коло діяльності влади» – неправильна тенденція, яку нова наука про діловодство має простежувати та контролювати [2, с.3, 16]. Ідеї одноманітності, спрощення та підпорядкування практики діловодства засадам Логіки та Розуму пронизують відому працю М. Варадінова, що вважається теоретичним дослідженням та одночасно практичним посібником з організації канцелярської роботи [1].

У XIX – першій третині XX ст. художнім еквівалентом критики канцелярських порядків, – їхньої марності, безглуздості, нікчемності та водночас жахливої всевладності, – була літературна творчість М.В. Гоголя, Ф.М. Достоевського, М. Є. Салтикова-Щедріна, А.П. Чехова, Ф. Кафки та ін.

Канцелярська служба у текстах Гоголя – рутинна, безглузда та антиестетична. Акакій Акакійович, перебуваючи в атмосфері затхлого та убогого паперового побуту, знаходить красу в обрисах літер, які він старанно виводив, а свою мрію про інше життя втілює в новій шинелі. Все закінчується божевіллям та смертю героя. Герої Салтикова-Щедріна – глупівські градоначальники – пишуть нікому не потрібні доноси, звіти та рапорти, видають ідіотські закони, створюючи видимість управлінської праці та законотворчості. А канцелярські генерали, ті, що навчилися за все життя тільки ставити резолюції, є втіленням найогиднішого соціального паразитизму. Чехова турбувала деструктивна сила «Табелі про ранги», здатна знелюднити дружні стосунки, а також відчуження між бездушною канцелярською бюрократією та народом із його розумінням справедливості.

Але вершиною художнього зображення бюрократичного зла є Канцелярія Франца Кафки. Суміш абсурду і страшного безладного сну, в якому люди шукають і не знаходять, женуться і не можуть наздогнати, намагаються вловити сенс, але наштотвхуються на нісенітницю, нескінченні протиріччя, інформаційні втрати та комунікаційні бар'єри. Але ті, хто живе в межах «логіки абсурду», сприймає те, що відбувається, як нормальний порядок речей. На думку Є. Мелетинського, «процес і замок символізують переважно відносини індивіда з надособистісними силами, тобто, саме відчуження». А все, що відбувається при цьому «обертається абсурдом кошмарного сну» [9, с.352-353].

Йозеф К., якщо згадати знаменитий «Процес», був розбуджений вранці незнайомцем, який звинуватив його невідомо в чому від імені невідомої установи. Від самого початку герой не розуміє свого процесуального статусу:

він і заарештований і водночас вільний. Усі кого він зустрічає, виявляються якось причетними до невідомої установи, де начебто слухається його справа. Йозеф марно намагається знайти того, хто його обвинувачує та отримати інформацію про сутність звинувачення, проте наштовхується на відсутність справи, звинувачення, прокурорів, свідків, суддів, а всі зустрічні виявляються не тими, за кого він їх спочатку приймає або за кого вони самі себе видають. Охоронці, що проводили арешт – просто дрібні злодюжки і пожирачі чужих сніданків, свідки – клерки, які не мають жодного стосунку до процесу, інспектор – випадкова людина, яка нічого не знає про справу, судді – дурні, пошарпані люди похилого віку, які прийняли Йозефа за маляра і читають під час слухань лубочний роман з «непристойними малюнками». Реальним постає лише сам абсурдний процес над Йозефом, брудні коридори Канцелярії, набиті жалюгідними прохачами, що з'єднують спальню розпусної прачки із залом суду. Реальними виявляються також кати, які виконали над Йозефом невідомо чий вирок за невідомий злочин на темних околицях міста.

Гранично узагальнюючи, можна сказати, що модерна імперська Канцелярія (байдуже, російська чи австрійська) в художньому осмисленні сприймалася як форма відчуження людини від дійсності, інших людей і самого себе. Канцелярія позбавляла людину контакту зі своєю глибиною, зводила його існування до зовнішнього, поверхового шару соціально-бюрократичних взаємин, що штовхало людину до жахливої екзистенційної самотності. Канцелярія протиставлялася творчості, свободі та розумній доцільності. Вона перешкоджала справжньому щирому спілкуванню та ефективній комунікації, не доносила інформацію, а спотворювала до невпізнання будь-яке повідомлення.

Канцелярія – збірний образ всіх людських вад і пороків. Створена людиною для полегшення орієнтації у житті, Канцелярія перетворилася на колективну демонічну істоту, яка позбавляє людську особистість її «логосу». Комунікація стала паперовою фікцією, закон – формальним ритуалом, праця – марнуванням часу, канцелярський документ – нікчемним символом брехні, ілюзорності та обману. Канцелярія – коридор, що веде до пекла чи саме пекло у його побутовому вираженні. Недарма сюрреалістичні блукання прохачів канцелярськими лабіринтами в творах Кафки, Достоевського, Гоголя, Булгакова так нагадують поневіряння душі після смерті в православній агіографії [10]. Дуже символічно, що біси-митарі на православних іконах

зображені з документами в руках: це хартії чи пергаменти, на яких детально запротокольовано людські гріхи.

Бібліографія

1. Варадинов Н. Делопроизводство или теоретическое и практическое руководство к гражданскому и уголовному, коллегиальному и одноличному письмоводству. Ч. 1. СПб., 1857. 587 с.
2. Вельдбрехт В. Общие основания русского делопроизводства. СПб., 1854. 122 с.
3. Гайденок П.П. Античный и новоевропейский типы рациональности: физика Аристотеля и механика Галилея // Исторические типы рациональности. Т. 2. М., 1996. С. 24-49.
4. Генеральный Регламент // Реформы Петра I. Сб. документов. Сост. В.И. Лебедев. М., 1937. С.123-137.
5. Илюшенко М.П. История делопроизводства в дореволюционной России. М., 1993. 46 с.
6. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX в.): [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Lotman/01.php. Название с экрана.
7. Мазур Л.Н. Бюрократические циклы российской государственности в XVIII – XX веках и эволюция системы делопроизводства // Делопроизводство. 2011. № 1. С.111-116.
8. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека. М., 2003. 464 с.
9. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. М., 1976. 407 с.
10. Рассказ блаженной Феодоры о мытарствах: [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://hramnagorke.ru/prose/9/1595/> Название с экрана.
11. Русанов Ф. Канцелярский самоучитель или краткое руководство к познанию делопроизводства присутственных мест. М., 1839. 190 с.
12. Синюков В.Н. Российская правовая система. М., 2010. 672 с.
13. Табель о рангах // Реформы Петра I. Сб. документов / Сост. В.И. Лебедев. М., 1937. С.234-276.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

Наукове видання

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
кафедри документознавства та інформаційної діяльності
(КДІД)
ІНІ «ІПБТ» УДУНТ
Збірник наукових праць

Випуск 4

Підписано до друку 30.11.2022. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк
плоский. Облік.-вид. арк. 5,2. Умов. друк. арк. 5,34. Замовлення № 120

Навчально-науковий інститут
«Інститут промислових та бізнес технологій»
Українського державного університету науки і технологій
49005, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності УДУНТ